

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

**Zadlužení domácností: nová příčina
sociálního stresu**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:

Doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.

Vypracoval:

Jiří Kala

Brno 2007

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Zadlužení domácností: nová příčina sociálního stresu“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury, který je v práci uveden.

V Blansku, 15. dubna 2007

Jiří Kala

Poděkování

Děkuji panu Doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé bakalářské práce.

Jiří Kala

OSNOVA

ÚVOD	5
1. ZADLUŽENÍ DOMÁCNOSTÍ	7
1.1 ZADLUŽENOST	7
1.2 KATEGORIZACE DLUHŮ - ZÁKLADNÍ ROZDĚLENÍ PŮJČEK V ČR	9
1.3 NABÍDKY BANK	11
1.4 REGISTR DLUŽNÍKŮ	13
1.5 ZADLUŽENÍ DOMÁCNOSTÍ	14
1.6 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK ZADLUŽENÍ DOMÁCNOSTÍ	16
1.7 OČEKÁVANÉ TRENDY VÝVOJE	19
2. POHLEDY NA ZADLUŽENÍ DOMÁCNOSTÍ	21
2.1 ZADLUŽENÍ DOMÁCNOSTÍ Z PRÁVNÍHO HLEDISKA	21
2.2 INSTITUTY A INSTITUTE ZPROSTŘEDKOVÁVAJÍCÍ POMOC PŘI ZADLUŽENÍ	24
2.3 SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKA A ZADLUŽENÍ	29
3. DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ	32
ZÁVĚR	41
RESUMÉ	44
ANOTACE	45
LITERATURA A PRAMENY:	46
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	47
PŘÍLOHA	48

ÚVOD

„Člověk neztrácí vždy, když se něčeho odříká“.

- Johann Wolfgang Goethe -

Jedním z velkých sociálních problémů současnosti je zadlužení domácností, které v poslední době stále více narůstá. Zvyšující se životní úroveň nutí domácnosti nakupovat věci, které dříve byly spíše luxusní, ale v současnosti jsou považovány za standardy. Rodiny si berou půjčky, které nejsou schopny splácet, a proto musí nově vzniklou situaci řešit další půjčkou. V mnoha případech již další nedostanou a tak se snaží půjčit i u nebankovních subjektů a fyzických osob, kde je roční procentní sazba nákladů mnohem vyšší než u bank. Rodina se tak může dostat do platební neschopnosti, která často končí exekucí.

V situaci, kdy domácnost navštíví exekutor, vzniká trauma, kterým trpí celá rodina. Abychom této stresové situaci, která mnohdy vede k psychickým, sociálním i existenčním problémům, předešli, je důležité zaměřit pozornost na ekonomickou výchovu, která sníží riziko výskytu zadluženosti a tím i vzniku negativních sociálních problémů. Je třeba naučit rodiny hospodařit se svými příjmy a odpovědnosti při uzavírání půjček.

Cílem této práce je popsat faktory vedoucí k zadlužení domácností, ke vzniku platební neschopnosti rodiny a z nich plynoucím sociálním stresům. Dále se budu zabývat zapojením sociální pedagogiky do ekonomického systému vzdělávání společnosti a činností organizací, které se této problematice věnují. Analýza bude vycházet z dostupných informací a dat, převážně z údajů Českého statistického úřadu, ministerstva financí ČR a České národní banky. Považuji za nutnost uvést též skutečnost, že různé srovnávací studie o zadlužení v ČR neobsahují údaje za rok 2006. Je to způsobené tím, že daňová přiznání právnických osob je nutné odevzdat až v měsíci červnu následujícího roku a tím pádem případové studie čerpající data těchto společností jsou časově posunuty.

Svou práci jsem rozdělil do čtyř kapitol. V první kapitole se věnuji vymezení pojmu zadlužení domácností, se kterým souvisí různé druhy úvěrů - hypoteční,

stavební spoření, spotřebitelské úvěry, kontokorentní úvěry, úvěry na bydlení pro mladé, leasing. Dále se zabývám příčinami, které vedou k zadlužování rodin a očekávanými trendy vývoje.

Druhá kapitola je zaměřena na aspekty zadlužení rodiny z hlediska právního (exekuce, insolvenční zákon, předluženost). Popisuje instituty a instituce zabývající se pomocí při zadlužení. Řeší otázku finančního vzdělávání na školách a úlohu sociální pedagogiky v současné době.

Ve **třetí kapitole** se věnuji výzkumu, který se uskutečnil na Celním úřadě Vyškov. Formou dotazníkového šetření se pokusím analyzovat zadlužení domácností spolupracovníků. Chci zjistit, zda specifická skupina lidí jako jsou celníci a občanští zaměstnanci mají problémy se splácením úvěrů.

V **závěrečné části** bakalářské práce jsou shrnuty příčiny, které vedly k zadlužení domácností v období transformace české ekonomiky a možnosti řešení tohoto společenského problému.

1. Zadlužení domácností

1.1 Zadluženost

Obecně pod termínem zadluženost rozumíme stav, kdy osoba právnická či fyzická si vypůjčí určitou finanční hotovost. Na jedné straně stojí věřitel, tzn. osoba, která půjčila, a na straně druhé dlužník (osoba, co si vypůjčila), který věřiteli dluží danou finanční částku - úvěr. Celkový dluh tvoří nejen vypůjčená hodnota, ale i úroky a další poplatky. Úrok je pak částka peněz, kterou dlužník platí věřiteli za poskytnutí peněžních prostředků, tzv. cena peněz.¹ Velikost úroku je závislá na velikosti poskytnutého kapitálu, na výši úrokové sazby a na době trvání úvěru. Zadlužeností tedy rozumíme finanční situaci osoby zatížené úvěrem.²

S termínem dluh, dlužník, věřitel, se setkáváme již na úsvitu lidských dějin. Vždy existovali bohatší lidé, kteří za úplatu půjčovali těm méně majetným. Je toho dokladem i Bible, ze které uvádím tři výstižné citáty:

- "Boháč panuje nad chudáky, dlužník se stává otrokem věřitele."³
- Bůh řekl Mojžíšovi, aby vyřídil všem Izraelitům kromě mnoha jiných nařízení toto:

"Jestliže půjčíš stříbro někomu z mého lidu, zchudlému, který je s tebou, nebudeš se k němu chovat jako lichvář, neuložíš mu úrok. Jestliže se rozhodneš vzít do zástavy plášť svého bližního, do západu slunce mu jej vrátíš, neboť jeho plášť, kterým si chrání tělo, je jeho jedinou příkryvkou."⁴

¹ Srov. KUPIELOVÁ I.; Slovník základních pojmů z bankovníctví, 89 s. ISBN 80-7168-495-3,

² Pod pojmem „úvěr“ nemám na mysli dluhy ze sociálního a zdravotního pojištění, za bydlení a podnájem, dluhy vzniklé neplacením příspěvků na dítě apod.

³ Bible, ekumenický překlad, Praha: ČESKÁ BIBLICKÁ SPOLEČNOST 1993, část Starý zákon, Přísloví, kapitola 22, verš 7, 601 s. ISBN 80-900881-8-X.

⁴ Bible, ekumenický překlad, Praha: ČESKÁ BIBLICKÁ SPOLEČNOST 1993, část Starý zákon, Druhá Mojžíšova, kapitola 22, verš 24-26, 83 s. ISBN 80-900881-8-X.

- "S královstvím nebeským je to tak, jako když se jeden král rozhodl vyžádat účty od svých služebníků. Když začal účtovat, přivedli mu jednoho, který byl dlužen mnoho tisíc hřiven. Protože mu je nemohl vrátit, rozkázal ho pán prodat i s ženou a dětmi a se vším, co měl, a nahradit ztrátu. Tu mu ten služebník padl k nohám a na kolenou prosil:

‘Měj se mnou strpení a všechno ti vrátím!’ Pán se ustrnul nad oním služebníkem, propustil ho a dluh mu odpustil. Sotva však ten služebník vyšel, potkal jednoho ze svých spoluslužebníků, který mu byl dlužen sto denárů; chytil ho za krk a křičel: ‘Zaplat’ mi, co jsi dlužen!’ Jeho spoluslužebník mu padl k nohám a prosil ho: ‘Měj se mnou strpení, a zaplatím ti to!’ On však nechtěl, ale šel a dal ho do vězení, dokud nezaplatí dluh. Když jeho spoluslužebníci viděli, co se přihodilo, velice se zarmoutili; šli a oznámili svému pánu všechno, co se stalo. Tu ho pán zavolal a řekl mu: ‘Služebníku zlý, celý tvůj dluh jsem ti odpustil, když jsi mě prosil; neměl ses také ty smilovat nad svým spoluslužebníkem, jako jsem se já smiloval nad tebou?’ A rozhněval se jeho pán a dal ho do vězení, dokud nezaplatí celý dluh. - Tak bude jednat s vámi můj nebeský Otec, jestliže ze srdce neodpustíte každý svému bratru.”¹

V dnešní době je to stejné jako před mnoha stoletími. Jen se dnes nepůjčují peníze na koně, krávu, ovci... Jsou tu jiné věci, na které si lidé půjčují: dům či byt, televize, auto, počítač, atd.

V současnosti, kdy české bankovní instituce byly zprivatizovány a vlastníky bankovních domů se staly i zahraniční subjekty, je k dispozici velké množství finančních prostředků, které musí být se ziskem investovány. Banky, soukromé půjčovny peněz, leasingové společnosti, hypermarkety atd. se nás snaží přesvědčit o tom, že nákup zboží, na které momentálně nemáme, můžeme řešit půjčkou nebo splátkou při 0% akontaci. Prodejci vozů nám dovolují odvézt automobily ihned po podepsání smlouvy a splácet můžeme až po dvou měsících. Intenzivnost reklamy zaměřené na cílové skupiny obyvatelstva mnohdy hraničí s dobrými mravy. Mezi společnostmi vzniká zdání, že půjčit si je zcela běžné, a jak ukazují statistická data, objem vypůjčených peněz neustále přibývá.²

¹ Bible, ekumenický překlad, Praha: ČESKÁ BIBLICKÁ SPOLEČNOST 1993, část Nový zákon, Matouš, kapitola 18, verš 23-35, 28-29 s. ISBN 80-900881-8-X.

² Srov. Svoboda, J., *České domácnosti dluží už 480 miliard*. In *Právo*.(2006-09-01), rubrika: Trhy&Ekonomika, příloha č. 1. 16 s. ISSN-1211-2119.

Spoluobčané, kteří patří k méně majetným, je využívají nejčastěji. Chtějí se podobat lidem s vyššími příjmy, kteří si mohou dovolit nakupovat více zboží. A tak využívají splátek na koupi vytoužené věci. Ovšem tato věc, zpravidla spotřební zboží, peníze nepřináší a pravidelné měsíční splátky čekají na zaplacení.

Abych mohl pokračovat v analýze zadlužení domácností, pokusím se v následující kapitole uvést nejpoužívanější typy úvěrů v ČR.

1.2 Kategorizace dluhů - základní rozdělení půjček v ČR

Rozdělení úvěrů, které jsou poskytovány českým domácnostem, jsem rozčlenil takto:

- hypoteční úvěry
- úvěry ze stavebního spoření
- spotřebitelské úvěry
- kontokorentní úvěry
- úvěry na bydlení pro mladé
- leasing
- úvěry od nebankovních subjektů

1. Hypoteční úvěr lze charakterizovat jako dlužnou částku, která se používá při koupi nemovitosti, kdy dlužník ručí kupovanou nemovitostí. Splacení úvěru je zajištěno zástavním právem k nemovitosti (i rozestavěné).¹

2. Úvěrem ze stavebního spoření rozumíme úvěr, který může být použit pouze na bytové potřeby a toto použití musí být řádně prokázáno. To znamená, že stavební spořitelny pošlou klientovi určitý obnos ze sjednaného úvěru na jeho účet, např. 40 %, a klient musí na základě faktur za zboží či práci prokázat využití těchto peněz na stavbu či opravu nemovitosti. Podobným způsobem prokazuje uplatnění i zbývající části úvěru.²

¹ Srov. Co je to hypoteční úvěr. [cit. 2006-12-15]. Dostupné z: <http://www.finance.cz/home/financovani_bydleni/hypotecni_uvery/hypoteky_1/>

² Srov. *Stavební spoření*. [cit. 2006-12-15]. Dostupné z: <<http://www.mesec.cz/texty/stavebni-sporeni/>>

3. Spotřebitelský úvěr je úvěr poskytnutý občanovi na nepodnikatelské účely (např. na nákup osobního automobilu, bytového zařízení nebo jiného spotřebního zboží). Jeho nevýhodou je vyšší úroková sazba (záleží na době splácení).¹

4. Kontokorentní úvěr je krátkodobý úvěr, který dává banka klientovi - majiteli běžného účtu, ze kterého pak může čerpat do (debetu) mínusu. Úvěr se může opakovat. Jakmile "půjčku" splatí (tzn. navýší stav účtu na částku, kterou si půjčil, plus úrok), může opět čerpat do mínusu. U tohoto typu úvěru je důležité včas splatit dlužnou částku. V opačném případě se RPSN (roční procentní sazba nákladů) značně zvýší a půjčené peníze více prodraží.²

5. Úvěr na bydlení pro mladé je typ úvěru, kde Státní fond rozvoje bydlení poskytuje úvěry s nízkou úrokovou sazbou na pořízení bydlení nebo na opravu.

Mohou ho získat mladí lidé:

- žijící v manželství, jestliže alespoň jeden z manželů v roce podání žádosti nedosáhne ještě 36 roku věku, přitom není rozhodující, který z manželů podá žádost o úvěr.

- samostatné osoby, které v roce podání žádosti nedosáhnou 36 roku věku, pokud trvale pečují nejméně o jedno nezletilé dítě. Může jít i o dítě osvojené.³

6. Leasing je pronájem věci, kterou pronajímatel po určité období pronajímá nájemci za úplatu. Nájemce má možnost po skončení leasingu převést věc do svého vlastnictví. Uplatňuje se zejména u předmětů dlouhodobé spotřeby, ale i ve službách. Nahrazuje investování a předmětem může být jakýkoliv hmotný i nehmotný majetek.⁴

7. Úvěry od nebankovních institucí jsou úvěry používané na koupi čehokoliv, převážně spotřebního zboží. Jejich nevýhodou je splácení po týdnech a velická RPSN, řádově až stovky procent za rok.

¹ Srov. Kipielová, I. *Slovník základních pojmů*. ISBN 80-7168-495-3, S.44

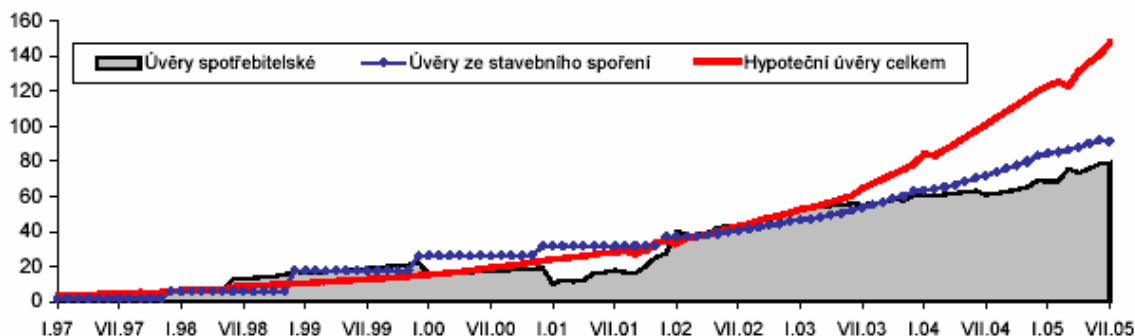
² Srov. Co je to kontokorentní účet? [cit. 2006-12-11]. Dostupné z: http://www.finance.cz/home/bankovnictvi/ucty/bu_11/

³ Srov. *Úvěry pro mladé*. [cit. 2006-12-12]. Dostupné z: http://www.finance.cz/home/financovani/bydleni/dotace/uvery_mlade/

⁴ Srov. Definice a základní rozdělení leasingu. [cit. 2006 12 12]. Dostupné z: http://www.finance.cz/home/leasing/abecedy/leasing_1/

Ze statistických údajů vyplývá skutečnost, že největší podíl na celkových úvěrech domácností zaujímají hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření (viz. graf č.1.) a to přes 70% všech sjednaných úvěrů registrovaných ČNB.

Graf č.1

Lidé se však stále více zadlužují i prostřednictvím spotřebitelských úvěrů různých splátkových společností. Ekonomové se proto domnívají, že stát by měl pro nebankovní poskytovatele půjček zavést oznamovací povinnost, jako mají banky, aby měl o rychle rostoucím zadlužování českých občanů lepší přehled.¹ V současné době, na začátku roku 2007, dlužily české domácnosti již přes 550 mld. korun.

1.3 Nabídky bank²

Pro ilustraci toho, jak je snadné získat spotřební úvěr, jsem vybral produktovou řadu spotřebních úvěrů nabízených tuzemskými bankami.

Česká spořitelna má neúčelový úvěr, který se nazývá **Snadná půjčka**. Poskytuje se do sto tisíc korun maximálně na dobu šesti let. Minimální úroková sazba činí 9,7 % ročně.

Další účelový úvěr má název **Spotřebitelský úvěr ČS**. Minimální úroková sazba je 8,50 % ročně. Maximální doba splatnosti je deset let. Minimální výše úvěru je 100

¹ Srov. Dubská, D. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 - úspory a zadluženost*. ČSÚ. [2006-10-15]. Dpstuné z: <http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/publ/1533-05-_v_obdobi_1995_az_2005>

² K tomu a dalšímu srov. Čechlovský, V., V kostce vše o tom, co banky nabízejí. In *Právo*. 13.1.2007. Rodinné finance. str.10

tisíc korun, maximální výše úvěru není omezena. Klient ale musí být schopen úvěr splácet.

Pro oba dva typy půjček platí, že bez zajištění lze půjčit částku do 200 tisíc korun. Mimořádné splacení je do března 2007 bez poplatku. Od 1.března se bude u úvěrů sjednaných od 1.prosince 2006 vybírat 4% z mimořádné splátky (min. 500, max. 5000 Kč). Poplatek za uzavření smlouvy je 0,8% z výše úvěru (min. 400 Kč, max. 7000 Kč.)

V **ČSOB** může klient získat neúčelový úvěr. Má název **Půjčka na cokoliv** a je úročen 10,9 p.a. Bez zajištění lze půjčit 200 tisíc korun, pokud mám v bance účet delší dobu, pak 400 tisíc. Od února 2007 se tyto částky zvednou na 300 a 600 tisíc korun. Doba splatnosti je pět let.

Účelový **Úvěr na lepší bydlení** má v ČSOB úrok 6,9% ročně a poskytuje se na deset let. Bez zajištění si lze půjčit až 300 tisíc korun. Pokud má klient v bance účet déle než šest měsíců, může získat půjčku až 600 tisíc. Předčasné splacení půjčky je bez sankce. Výše poplatku u obou úvěrů činí 1% z úvěru (min. 500, max. 3500 Kč).

GE MONEY Bank nabízí neúčelový úvěr **Expres půjčka**. Bez zajištění lze půjčit 30 až 200 tisíc Kč (poprvé pouze 100 tisíc). Doba splatnosti je 24, 30, 40, 50, 60 a 72 měsíců. Za předčasné splacení se platí poplatek 5% z předčasně splacené jistiny, minimálně 1000 Kč. Úročení je pásmové (podle úvěru a výše splátek). Nejnižší úrok je 9,9% p.a. Poplatek za uzavření smlouvy činí 1% z poskytnuté částky, minimálně 500 Kč.

Komerční banka, a.s. poskytuje dva typy neúčelových úvěrů, jejich splatnost je do šesti let. Sankce za předčasné splacení není. Produkt **Perfektní půjčka** se poskytuje od 30 do 150 tisíc korun. Neplatí se poplatek za uzavření smlouvy ani za vedení úvěrového účtu. Úrok je od 14,9 %.

Produkt **Osobní úvěr** je od 30 do 500 tisíc korun (bez zajištění do 250 tisíc Kč). Úrok je u zajištěného úvěru 11,66%, u nezajištěného 12,66% ročně. Poplatek za uzavření smlouvy činí 0,3% z výše úvěru plus 800 Kč.

Poštovní spořitelna, a.s. – hotovostní úvěr může nový klient získat do výše 200 tisíc korun bez ručitele, s ručitelem do 300 tisíc. Dlouhodobější klient banky může získat bez ručitele půjčku 400 tisíc korun, s ručitelem 500 tisíc. Doba splatnosti je do pěti let. Jednotný úrok je 13,4% p.a. Úplné předčasné splacení půjčky je bez poplatku, částečné splacení je zpoplatněno 200 korunami.

Raiffeisen BANK, a.s. poskytuje **Rychlou půjčku** jako neúčelový úvěr se splatností do šesti let. Bez zajištění lze půjčit do 200 tisíc se sazbou od 8,9% p.a., se zajištěním do 500 tisíc při sazbě od 7,9 % p.a. Při předčasném splacení se hradí 4% z mimořádné splátky. Poplatek za uzavření smlouvy je 1% z úvěru (min. 500, max. 3500 Kč). Klient získává zdarma pojištění úvěru pro případ trvalých následků úrazu a smrti.

Živnostenská Banka má **Osobní úvěr** účelový a neúčelový. V obou případech činí minimální úroková sazba 9% p.a. Při předčasném splacení splátky z úvěru se platí tisíc korun, při splacení celé jistiny není poplatek žádný. **Neúčelový úvěr** banka poskytuje ve výši od 50 do 400 tisíc korun (bez ručitele do 200 tisíc). Úvěry do 100 tisíc korun jsou splatné do čtyř let, při vyšší částce do pěti let. **Účelový úvěr** se poskytuje od 50 do 700 tisíc korun (bez ručitele do 300 tisíc korun). Úvěry do 100 tisíc jsou splatné do čtyř let, nad tuto částku do pěti nebo šesti let. Poplatek za uzavření smlouvy je u obou typů úvěru 0,8% z výše úvěru, minimálně 500 Kč.

1.4 Registr dlužníků

Všechny výše uvedené banky při žádosti o úvěr vyžadují od nového klienta doklad totožnosti a potvrzení o příjmu. Některé dokonce druhý doklad o totožnosti (např. pas, řidičský průkaz) a potvrzení o trvalém bydlišti. Zjišťují si v registru dlužníků informace o svých klientech, aby se tak vyhnuly problémům s vrácením půjčených peněz.

K tomuto účelu vzniklo několik institucí, které jim zjišťují potřebné údaje a tím jim usnadňují rozhodování pro poskytnutí úvěrů.¹ Příkladem může být Úvěrový registr provozovny CCB (Czech Credit Bureau). Eviduje fyzické občany a živnostníky, kteří u některého z účastníků registru čerpali úvěr nebo o něho žádají. Nachází se v něm informace o dlužnících většiny bank a stavebních spořitelén.

Centrální registr úvěrů České národní banky obsahuje zhruba 250 tisíc dlužníků bank. Soustřeďuje závazky fyzických osob podnikatelů a právnických osob. Účastníky jsou všechny banky a pobočky zahraničních bank, které působí v ČR. Členy Sdružení na ochranu leasingu a úvěrů spotřebitelů SOLUS jsou například mobilní operátoři, Leasing CZ, CCS Česká společnost pro platební karty aj.

¹ Srov. Antoř, O. *Analýza zadluženosti českých domácností*. [cit. 2006-11-13]. Dostupné z: <http://i.iinfo.cz/urs-att/Mesec_cz-studie_o_zadluzenosti_ceskyh_domacnosti-113015889801607.pdf> S.5

Vedle bank existují společnosti nebankovního typu, které při uzavírání smlouvy o půjčení peněz rádi přimhouří oči a do registru dlužníků se nedívají. Mají k tomu své důvody. Jejich úvěry jsou totiž pro dlužníky značně drahé.

1.5 Zadlužení domácností

Pod pojmem „rodina“ je v naší kulturní sféře mnohdy chápáno soužití manželského páru a jejich dětí. V poslední době ale roste počet párů, které spolu žijí a vychovávají děti, ale nejsou ve stavu manželském. Za rodinu můžeme považovat i jednotlivé osoby, které žijí samy, např. vdovy. Domácnost však mohou tvořit i osoby, které nejsou pokrevně příbuzné.

V případech soužití dalších členů rodiny, např. prarodičů, hovoříme o širší rodině. Její výhodou je snadnější obrana před osobními krizemi, jako je úmrtí, rozvod, nemoc, ztráta zaměstnání: více lidí z nejbližšího okolí má šanci nabídnout pomoc a emoční podporu. Rodina je „sociální zařízení, jehož primárním účelem je vytvářet soukromý prostor proti nepřehlednému a vířícímu světu veřejnému.“¹

Jestliže je domácnost schopna splácet své závazky, není zadlužení škodlivé. Pomáhá ekonomice v jejím růstu. Pokud však domácnost přijme více půjček, které není schopna uhradit, dostává se do platební neschopnosti a nemůže normálně fungovat.² Nedokáže zajišťovat plynulý chod a nastává nejistota v podobě očekávání, co se stane, když nezaplatím.

Podle statistických údajů se zadlužení českých domácností výrazně zvýšilo po roce 2000. Přestože začaly růst reálné mzdy, vklady se naopak začaly snižovat.³ Zatímco v roce 1995 činila výše úspor 14,4%, v roce 2005 dosahovala už jen pouze 7,8%.⁴

Podle zprávy Ministerstva financí ČR z roku 2005 české domácnosti pokračovaly ve změně ukládání úspor. Vedly je k tomu měnící se úrokové sazby na bankovních účtech. Pokud v roce 1998 byly úrokové sazby na běžném osobním účtu kolem 10%,

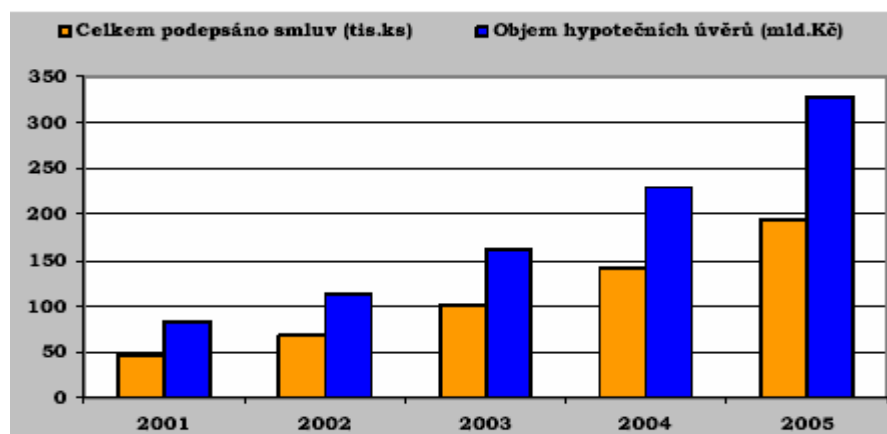
¹ Srov., SEKOT, A., *Sociologie v kostce*. Brno: Sociologické nakladatelství, 1999, 119 s. ISBN 80-85850-75-3.

² Srov. Boušová, K *Osobní bankrot nová naděje pro dlužníky*. [2006-12-23]. Dostupné z: <<http://www.peniže.cz/zpravy/4459/osobni-bankrot-nova-nadeje-pro-dluzniky/>>

³ Srov. Dubská, D. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 - úspory a zadluženost*. ČSÚ. [2006-10-15]. Dpstupné z: <http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/publ/1533-05-_v_obdobi_1995_az_2005>

⁴ Srov. *Zpráva o vývoji finančního trhu v roce 2005*. [2006-12-12]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/fintrh_publicace.html?year=PRESENT>

tak v současné době se pohybují kolem 1%. To přimělo střadatele vyhledávat nové bankovní produkty – podílové fondy, stavební spoření a pojistné produkty. Největším příjemcem vkladů a poskytovatelem úvěrů na trhu zůstal bankovní sektor. Nejvíce vzrostly, s ohledem na zadluženost domácností, hypoteční úvěry o 57%. To ukazuje graf č.2. Jestliže počátkem roku 2000 poskytl bankovní sektor v ČR dlouhodobé úvěry domácnostem ve výši 46,9 mld. korun, pak v polovině roku 2005 už činil jejich objem 256,9 mld. korun. K 30.červnu 2006 dosáhly hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření hranice 392 mld. korun.

Graf č. 2

Zdroj:MF ČR

Přestože 13% zadlužení domácností (počítáno jako poměr celkového dluhu domácností k HDP) v ČR je v porovnání s vyspělými státy EU 15 (52%) stále ještě nízké, varovným signálem zůstává rychlost růstu meziročního celkového zadlužení domácností: 100 mld. Kč. Od roku 1995 narostlo zadlužení domácností o více než 800%!¹

Pro srovnání se zeměmi střední Evropy (Polskem, Maďarskem, Slovenskem a Slovinskem) nijak nevybočujeme v objemu nesplacených spotřebitelských úvěrů. Úroveň zadlužení českých občanů je 2,5krát nižší než v eurozóně a dokonce téměř 6krát menší než ve Velké Británii.²

Kromě zadlužování u bankovního sektoru začaly od konce 90.let hrát stále významnější úlohu další formy dluhu – leasing a spotřebitelské úvěry u **nebankovních institucí**. Lidé přestali mít obavu žít na dluh. Splátkové společnosti oproti bankám

¹ Srov. Dubska, D. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 - úspory a zadluženost*. ČSÚ. [2006-10-15]. Dpístupné z: <http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/publ/1533-05-_v_obdobi_1995_az_2005>

² Srov. *Zadluženost českých domácností na makroekonomické úrovni je malá*. [cit. 2006-10-10]. Dostupné z: <<http://www.mesec.cz/aktuality/5765/>>

nabídlly rychlejší a dostupnější úvěr, ovšem za zhruba dvojnásobnou úrokovou sazbu než jakou by se klient zadlužil u banky (22 až 30% ročně).

Na českém úvěrovém trhu působí v současné době řada subjektů, které zneužívají tíživé sociální situace části obyvatel a nabízejí jim poměrně vysoké hotovostní půjčky – ovšem po přepočtu měsíčních nebo i týdenních splátek úvěrů, dosahují roční procentní sazby nákladů 100 a více procent. Tato situace je zvláště akutní v regionech s vysokou mírou nezaměstnanosti, například na Ostravsku. Část obyvatelstva se tak dostává do rizika, že půjčkami nejen nevyřeší finanční situaci, ale uvízne ve stále rostoucích dlužích. Některé subjekty navíc půjčují peníze na jakýkoliv příjem – třeba i na sociální podporu.

Hotovost bez dlouhých administrativních průtahů poskytuje například britská firma **PROVIDENT FINANCIAL** přímo do bytu zákazníka. Tam si také zástupce firmy přichází pro splátky. Po splacení poloviny půjčky může klient požádat o další hotovost. Pak splácí obě půjčky najednou, čímž se může snadno dostat do nikdy nekončícího koloběhu úvěrů a úroků. Důvodem pro žádost druhé půjčky bývá často potřeba peněz na splátky půjčky první. Například při půjčení hotovosti 30 000 Kč, kterou bude dlužník splácet 31 týdnů, roční procentní sazba nákladů činí 365%. Při půjčce 8000 Kč, kterou bude splácet 20 týdnů, dosáhne procentní sazba nákladů 481,4%.

V případě, že není zákazník schopen splácet půjčky těmto společnostem, nastupují tvrdé restrikce. Podle neoficiálních zdrojů je dlužníkovi stanovena pevná částka, o kterou se mu každý den splátka zvyšuje, dokud nezaplatí. Nesežene-li přesto peníze na zaplacení svých dluhů, nastupuje konečné řešení – exekuce. Konečná škoda zákazníka na majetku může být mnohonásobně vyšší než původní půjčka.

Některé společnosti, například PROFIREAL, nabízejí úvěry tzv. revolvingového typu. Klient, který ho přijme, automaticky přistupuje na to, že pokud bude úvěr po určitou dobu bezproblémově splácet, bude mu poskytnut, bez ohledu na jeho přání, úvěr další. To může v budoucnu pro řadu dlužníků představovat problém.

1.6 Faktory ovlivňující vznik zadlužení domácností

Mezi důležité okolnosti ovlivňující vznik zadlužení bezpochyby patří svobodné rozhodnutí subjektu uzavřít smlouvu o úvěru. To je obecným předpokladem pro vznik

pohledávky a tudíž i dluhu. Rozhodnutí vzít si úvěr je ovlivněno několika základními faktory.

Zjednodušeně by se mohlo říci, že současné spěšné tempo zadlužování českých domácností je vyvoláno vstupem silných ročníků do věku zakládání rodin, růstem počtu jednočlenných domácností, zvyšováním reálných příjmů domácností, stabilizací ekonomiky, poklesem úrokových sazeb, usnadněním procesu vyřizování úvěrů a ostrou konkurencí na trhu finančních služeb.

Podle D. Dubské,¹ která se zabývala změnami v sektoru domácností v letech 1995–2005, hlavní příčiny růstu dluhů českých domácností lze spatřovat v těchto oblastech:

- snížení úrokových cen
- dokončení privatizace českého bankovníctví
- otevřené horizonty spotřeby
- změněný náhled na zadluženost
- růst životní úrovně - snadná dostupnost peněz od bank, společností splátkového prodeje či leasingových společností
- silný marketing těchto finančních zprostředkovatelů
- ochota některých komerčních bank snížit své marže
- snaha po vlastním bydlení

Na základě analýzy dostupné literatury a dat se pokusím tyto příčiny zvýšení zadlužení českých domácností více rozvést.

Mezi základní faktory zadlužení v České republice patří snížení úrokových cen,² které v roce 1999 poklesly pod svůj patnáctiletý průměr. Společně se snížením úrokových sazeb došlo k dokončení privatizace českého bankovníctví. České banky byly zprivatizovány převážně silnými zahraničními subjekty, což umožnilo přístup k velkému množství volného kapitálu. To také změnilo chování bank v oblasti poskytování úvěrů a místo velkých podniků se začaly zajímat o střední a drobnou klientelu. Domácnosti na to reagovaly zvýšenou poptávkou po úvěrech, a to ve všech segmentech úvěrového trhu.

¹ Srov. Dubská, D. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 - úspory a zadluženost*. ČSÚ. Praha, 2006. [2006-10-15]. Dostupné z: < http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/publ/1533-05-_v_obdobi_1995_az_2005 >, S.2

² Vyhlašuje ČNB

Banky zkvalitnily a rozšířily nabídku služeb, začaly k bankovním účtům dávat zdarma platební karty a poskytovat nové finanční produkty. Mezi ně patří debetní karta, ze které se mohou brát peníze i přesto, že klient na svém kontě již žádné peníze nemá. Vybírá peníze tzv. do mínusu. Je to nový typ úvěru, na který si české domácnosti rychle zvykly.

Obliba platebních karet u českých domácností inspirovala i další subjekty (např. pojišťovny, leasingové společnosti a společnosti nabízející zboží na splátky, penzijní fondy) k tomu, aby i ony dávaly „zdarma“ svým klientům platební karty. Je lákavé vlastnit kartu v hodnotě 40.000,- Kč a mít ji jako zálohu v peněžence. Co kdyby se nám v obchodě líbila pěkná věc a já momentálně neměl hotovost? To jistě dokáže změnit pohled na zadlužení a karty jsou jedním z důvodů, proč se Češi více zadlužují.

K fenoménu zadlužení přispívá rovněž příznivý vývoj v oblasti výroby zboží a služeb. Snižuje se míra nezaměstnanosti¹ a klesá obava lidí, že budou bez práce. Zvyšují se reálné mzdy a lidé tento vývoj předpokládají i v budoucnu. Mají důvěru v ekonomiku a to je vede k názoru, že si mohou i více půjčit.

Jednou z příčin působící na růst zadluženosti českých domácností je snaha získat vlastní bydlení. Tuto snahu lze pozorovat zejména v posledních letech, kdy „silné“ ročníky zakládají rodiny a mají zvýšenou potřebu po vlastním bydlení. S vlastním bydlením souvisí také otázka vývoje společnosti, která upřednostňuje samostatné bydlení před více generačním soužitím.

Dalším faktorem působícím na zadlužení domácnosti je ztráta partnera. Při této situaci dochází ke zmenšení příjmů rodiny a ta je pak více náchylnější k nestabilitě při splácení svých závazků. Ke stejným problémům dochází také při ztrátě zaměstnání a při úrazech.

A to mě přivádí k závažnému problému současnosti – reklamě. Je všudypřítomná. V televizi, v rozhlase, na internetu, v tisku, v dopravních prostředcích, na plakátech, zkrátka s reklamou se setkáváme všude. Využívají ji i finanční instituce pro inzerci svých produktů a vynakládají k tomu nemalé peněžní prostředky. Reklama je jedním z důležitých činitelů při rozhodování osoby, zda si daný produkt pořídí. Mnohdy uvádí

¹ srov. *Míra nezaměstnanosti*. [cit. 2006-11-11]. Dostupné z: <http://aktualne.centrum.cz/ekonomika/cesko-a-ekonomika/clanek.phtml?id=373500>

pouze jen kladné informace a o ostatních důležitých stránkách produktu údaje neposkytuje. A když ano, tak ve velmi omezené míře. Jako příklad uvedu nabídkový leták společnosti poskytující úvěr na zavolání po telefonu (např. COFIDIS) vyzývající k pořízení spotřebního úvěru. První informace je o velikosti poskytnutého úvěru, který můžeme získat bez čekání. Další sdělení uvádí, že k vyhovění žádosti nepotřebujeme ručitele a třetí údaj nás láká na nízké měsíční splátky. Informace o úrokové sazbě mnohdy chybí nebo je vyjádřena v týdenních intervalech. Údaje o RPSN pro jistotu nejsou uvedeny vůbec.

1.7 Očekávané trendy vývoje

Lze předpokládat, že stejná situace se zadlužením bude pokračovat i v následujících letech. Průměrná mzda v ČR stoupá, lidé si mohou dovolit půjčovat stále více peněz. Neodrazují je ani stoupající úrokové sazby. Hypoteční úvěry pravděpodobně budou i nadále převažovat nad ostatními typy úvěrů. Obrat by mohl nastat za situace, kdy přestane platit deregulace nájemného, protože tento aspekt uměle zvedá cenu nemovitostí.

Jak naznačují nejnovější poznatky, významnou roli budou mít společnosti hlídající platební morálku lidí.¹ Nejen banky, ale i firmy chtějí znát „platební historii“ svých zaměstnanců a klientů.² Osoby, které jsou v bankovním registru dlužníků, budou zřejmě i nadále brát úvěry u nebankovních institucí s vyšší RPSN, což povede k většímu riziku zadlužení domácností. Jsou známé případy, kdy se občané obracejí na právníky právě kvůli nevýhodně uzavřeným smlouvám s těmito společnostmi. Avšak podle platného českého právního řádu neexistuje žádné přesné kvantitativní vymezení lichvy: skutkové podstaty lichvy se na základě zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, dopustí ten, „kdo zneužívá něčí tísně, nezkušenosti nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní, nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede.“ Zkuste při takové dikci zákona přesvědčit soud, že finanční společnost lichváří.

¹ Srov. sdružení SPES. [cit. 2007-01-10] Dostupné z: http://www.pomocsdluhy.cz/?go=co_znamena_rpsn-8k-

² Srov. *Co vlastně ti lidé prožívají?* Český rozhlas 1. [cit. 2007-01-10]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/porady/_zprava/2961151-57k-

Život na dluh má svá rizika, která si mnozí občané plně neuvědomují. Tento nový trend (změna postoje k zadlužování) je výrazem měnícího se životního stylu českého obyvatelstva, který nastal v období transformace české ekonomiky. V tomto směru doháníme západoevropské země. Varovné signály však svědčí o tom, že rostoucí zadlužení je sice u středních vrstev společnosti obrazem zvyšující se životní úrovně, ale naopak u méně movitých spoluobčanů spíše výrazem nouze.¹

Změnou k lepšímu by mohla být finanční výchova, se kterou se budou děti setkávat již na základních školách. Měla by jim v budoucnu pomoci při vedení domácností a ukázat na rizika přílišného zadlužení. Třeba i na hrozbu exekuce.

¹ Toman, L. *Analýza vývoje v oblasti zadlužení domácností v ČR*. [2006-11-20]. Dostupné z: www.cmkos.cz/dokumenty/040405analyzazadluzeni.doc

2. Pohledy na zadlužení domácností

2.1 Zadlužení domácností z právního hlediska

Exekuce

Využívání finanční nabídky u bank i nebankovních subjektů způsobilo, že některé domácnosti nebyly schopny po určité době splácet úvěry a splátky. Dostaly se tak do platební neschopnosti, kde konečným řešením se stala exekuce.

Zkušenosti z praxe ukazují, že nejlepším řešením pro dlužníka je dohoda s věřitelem na postupném splácení. Rezignovat a nechat věcem volný průběh je nerozumné. Týká se to i situace, kdy se klient domnívá, že nic nedluží. Pokud má o tom důkazy, může se bránit u soudu. Jestliže se soudnímu jednání vyhýbá, nepřebírá poštu, může být odsouzen i v nepřítomnosti. Když dlužník neví, jak dopadlo soudní rozhodnutí, ztrácí **právo na odvolání**.

Věřitel, který má v ruce rozhodnutí soudu, zajistí **výkon exekucí**. Problém je v tom, že dlužník se o nařízení exekuce zpočátku vůbec nedozví, protože soud, exekutor ani věřitel nemají povinnost dlužníka informovat. Usnesení o nařízení exekuce obdrží až společně s **exekučními příkazy** postihujícími jeho majetek nebo mzdu.

Exekutor¹ si zjišťuje, kde dlužník bydlí, jeho nemovitý majetek, spoření, pojištění, cenné papíry i adresu zaměstnavatele. Pokud nějaký majetek najde, postihne ho exekučními příkazy. Nenajde-li žádný majetek, dostaví se do bytu dlužníka. Nejdříve v bytě zabavuje cennosti – hotovost, šperky, elektroniku. Zbylé vybavení bytu sepíše a fotograficky zdokumentuje. Exekutor může dlužníkovi zabavit veškerý majetek včetně bytu nebo domu, obestavit účty i mzdu, vybrat peníze ze stavebního spoření či penzijního připojištění, obstatit sociální dávky i důchod. Nedotknutelná je jen

¹ Exekutorská komora existuje od roku 2001. V Česku působí v současné době 120 exekutorů, postupně má jejich počet stoupnout na 180. Úspěšnost exekutorů při vykonávání exekučních příkazů se pohybuje mezi 40 až 60 procenty.

hotovost do tisíce korun, věci osobní potřeby, zdravotní pomůcky a základní vybavení domácnosti.¹

Po sepsání seznamu zabaveného majetku může dát exekutor věci do dražby. Mezi nimi mohou být i různá umělecká díla. Vyvolávací cena je stanovena na jedné třetině ceny stanovené znalcem, který potvrzuje i pravost děl autorů. Vydražitel musí po skončení dražby nejvyšší podání ihned zaplatit v hotovosti. Pokud to neučiní, dražba se znovu opakuje.²

V bytě může exekutor zabavit i věci, které dlužníkovi nepatří. Osoby, které tak byly poškozeny, musí kontaktovat exekutora, nejlépe písemně, a prostřednictvím svého právního zástupce sepsat a podat tzv. **vylučovací žalobu k soudu**, který o exekuci rozhodl. V současné době počet exekucí neustále stoupá. Podle údajů Exekutorské komory proběhlo v roce 2005 271 tisíc exekucí a v následujícím roce měl tento počet dosáhnout dokonce 313 tisíc. Příčinou tohoto nárůstu se stalo vymáhání menších dluhů, které měli lidé u městské policie, zdravotních pojišťoven, dopravních podniků, distributorů energií či telekomunikačních operátorů.

Insolvenční zákon – zákon o úpadku a způsobech jeho řešení

Od 1. července roku 2007 vstoupí v platnost insolvenční zákon, který umožní řešit dluhy osobním bankrotem.³ Zbavit se dluhů bez zásahu exekutora dává možnost dlužníkům, kteří nejsou podnikatelé (fyzickým a právnickým osobám), zákon č.182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon). Nahrazuje stávající zákon č. 328/1991 Sb. o konkurzu a vyrovnání.

Nový zákon umožní dlužníkům řešit svízelnou situaci formou oddlužení (osobním bankrotem). Dává jim dvě možnosti, jak se prostřednictvím soudu s věřitelem dohodnout. Oddlužení je možné buď jednorázovým zpeněžením majetku dlužníka (rozprodáním majetku) nebo plněním splátkového kalendáře. Podmínkou je, aby majetkem bylo splaceno alespoň 30% dluhu. V případě oddlužení formou splátek musí dlužník uhradit maximální možnou část dluhu, o jejíž výši a plánu splátek

¹ Srov. Exekutoři navštíví rekordní počet lidí. In. Hospodářské noviny. Rubrika: Z domova., (30.10.2006).18 s. ISSN 1213-7693.

² Srov. *Exekutor bude dražit Kupkův obraz*. In. PRÁVO. Rubrika: Rodinné finance. 17 s. ISSN 1211-2119.

³ Srov. Boušová, K. *Osobní bankrot nová naděje pro dlužníky*. [cit. 30.10.2006]. Dostupné z: <<http://www.penize.cz/zpravy/4459/osobni-bankrot-nova-nadeje-pro-dluzniky/>>.

rozhodne soud. Po uplynutí pěti let bezproblémového splácení může dlužník požádat o prominutí zbývajících dluhů.

Jestliže dlužník platí formou splátkového kalendáře, je povinen vykonávat výdělečnou činnost. Do jeho příjmů jsou zahrnuty případné dary a dědictví, které musí zpeněžit a použít k uhrazení svých závazků nad rámec pravidelné splátky. Soud dohlíží na to, jestli dlužník plní řádně své závazky. V opačném případě může souhlas s osobním bankrotem zrušit.

Návrh na oddlužení insolvenčnímu soudu podává samotný dlužník. Do plánu oddlužení se mohou zapojit i další osoby, které jsou ochotné se na něm podílet (spoludlužníci i ručitelé). Pokud není vypořádáno společné jmění manželů, musí se manžel nebo manželka rovněž zúčastnit oddlužení.

Zákon zavádí instituci insolvenčního rejstříku, který bude spravován ministerstvem spravedlnosti. S výjimkou některých údajů má být veřejně přístupný. Po ukončení insolvenčního řízení soud dlužníka vyškrtne a údaje o něm v rejstříku zneprístupní.

Osobní bankrot je poměrně běžným nástrojem řešení platební neschopnosti soukromých osob ve většině západoevropských zemích i v USA. V našem zákoně sice osobní bankrot existoval i dříve, ale jeho vyhlášením dlužník nic nezískal – i nadále byl považován za dlužníka a zákon nešetřoval ani možnost uhradit část dluhu.

Chtěl bych také pojednat o **předlužení**, které s osobním bankrotem rovněž souvisí. Zatímco zadlužení je normální, umožňuje si pořídit nové věci, vybavení a pomáhá ekonomice, předlužení je zadlužení škodlivé, které vede k finančnímu zhroutilí dlužníka.

Předlužení je trestným činem dle § 256 písm. c) Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon a pro ilustraci uvedu jeho plné znění.

- 1) Kdo, byť i z vědomé nedbalosti, si přivodí předlužení tím, že
 - a) činí vydání hrubě nepřiměřená svým majetkovým poměrům,
 - b) spravuje svůj majetek způsobem, který neodpovídá zákonem mu uloženým nebo smluvně převzatým povinnostem nebo je s nimi v hrubém nepoměru,
 - c) užívá poskytnutý úvěr v rozporu nebo hrubém nepoměru s jeho účelem,
 - d) poskytuje ze svého majetku půjčky nebo úvěry jiným osobám, ač to je v hrubém nepoměru k jeho majetkovým poměrům, nebo
 - e) učiní nad rámec obvyklého podnikatelského rizika obchod nebo operaci, která

nenáleží k jeho pravidelné podnikatelské činnosti nebo je v hrubém nepoměru k jeho majetkovým poměrům,

- bude potrestán odnětím svobody až na jeden rok nebo zákazem činnosti nebo peněžitým trestem.

2) Stejně bude potrestán, kdo, byť i z vědomé nedbalosti, ač ví, že je předlužen, přijme nový závazek nebo zřídí zástavu.

3) Odnětím svobody až na tři roky bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 značnou škodu.

4) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán, způsobí-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 škodu velkého rozsahu.

Přeloženo z právního jazyka z výše uvedeného odstavce vyplývá: kdo si sám úmyslně přivodí předlužení, nemůže požádat insolvenční soud o návrh na oddlužení. Naopak může být obviněn z trestného činu předlužení, za což mu hrozí odnětí svobody až na jeden rok, zákaz činnosti nebo peněžitý trest.

2.2 Instituty a instituce zprostředkovávající pomoc při zadlužení

Pojištění úvěrů

Důvody, které mají za následek problémy se splácením, mohou být různé. Mezi ty nejčastější bezesporu patří pokles příjmů, ať už v důsledku dlouhodobé pracovní neschopnosti nebo ztráty zaměstnání. Právě těmto životním komplikacím, respektive platební insolventnosti, lze docela snadno předejít. Nejen v lékařství totiž platí, že účinnější nežli samotná léčba je prevence. Účinné preventivní opatření nabízí bankopojištění (jak již název vypovídá, toto opatření se vztahuje na produkty bank nikoliv nebankovních institucí).

Banky totiž zájemcům o úvěr nabízí možnost pojistit se proti neschopnosti splácet. Společně s úvěrovou smlouvou je možné uzavřít pojištění pro případ smrti nebo plné invalidity, pojištění pro případ pracovní neschopnosti a u některých bank dokonce i pro případ ztráty zaměstnání.

Každá banka má jiné podmínky, každá smlouva má rozdílné parametry. Obecně však tento produkt funguje tak, že v případě úmrtí nebo plné invalidity je oprávněné osobě vyplacena smluvně stanovená částka, v případě dlouhodobé pracovní neschopnosti začne být úvěr splácen z pojištění.

Pojistit lze:

- finanční leasing s následnou koupí najaté věci
- spotřebitelský úvěr
- splátkový prodej
- osobní bankovní půjčku
- hypoteční úvěr
- revolvingový úvěr spojený s kreditní kartou

Pojistit si úvěr je velmi rozumné. Přináší to sice mírnou finanční zátěž při splácení úvěrů, ale člověk nikdy neví, co se mu může stát.¹

Konsolidace úvěrů

Mezi nejnovější možnosti řešení zadlužení českých domácností patří konsolidace úvěrů. Když měsíční splátky zadlužené domácnosti překročí určitou hranici, může se stát život domácnosti spíše přežíváním z měsíce na měsíc, a to rozhodně není situace nikterak příznivá. Co pak s tím? Ze zapeklité situace se může klient dostat mnoha způsoby. Jedním z nich je vzít si na stávající úvěry další úvěr. Jinou možností je využití tzv. úvěrů na konsolidaci. Tyto úvěry umožňují klientovi, jednoduše řečeno, zhustit několik úvěrů od různých společností do jednoho úvěru a v některých případech rozložit celkovou splátku na delší období. Tím se sníží i měsíční splátky. Konsolidace úvěrů je zejména výhodná pro klienty, kteří řádně splácejí několik půjček, ale úhrn splátek pro ně představuje neúměrnou zátěž. Úvěry na konsolidaci jsou jednou z možností jak se zbavit různých úvěrů, prodloužit dobu splácení (tzn. snížit měsíční splátky) a zpřehlednit situaci.²

¹ Srov. Bukač, P. *Berete si úvěr? Nezapomeňte na pojištění*. [cit. 2006-12-12] Dostupné z: <<http://www.mesec.cz/clanky/berete-si-uver-nezapomente-na-pojisteni/>>.

² Srov. Spilka, J. *Konsolidace úvěrů: přichází komerční banka*. [cit. 2007-02-10]. Dostupné z: <<http://www.mesec.cz/clanky/konsolidace-uveru-prichazi-komercni-banka/>>.

Finanční vzdělávání na základních a středních školách

Jedním z řešení, jak snížit v České republice zadluženost domácností, je finanční vzdělávání občanů. Potřebné kroky v tomto směru již učinilo Ministerstvo financí ve spojení s Ministerstvem obchodu a průmyslu i s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy. Na konci roku 2005 zahájilo přípravu systému budování finanční gramotnosti na středních a základních školách. Tímto úkolem se začala zabývat expertní skupina pro finanční sektor.

Výzkumný ústav pedagogiky v Praze vypracoval pro ministerstvo školství rámcové vzdělávací programy pro předškolní a základní vzdělávání, dále pracuje na dokumentu pro gymnázia a střední odborné školství.¹

Na základních školách se již v současné době vyučuje v 8. ročníku předmět Ekonomika a provoz domácnosti. Podle nového školního vzdělávacího plánu, který vstoupí v platnost ve školním roce 2007/2008, se budou žáci v rámci vzdělávacího oboru Člověk a svět práce učit o Provozu a údržbě domácnosti. Mají v něm získat základní informace o domácím rozpočtu (vyrovnaný rozpočet, rezerva, spoření, nutné výdaje, nezbytné výdaje), o vedení účetnictví, možnosti půjčování peněz, nákupu zboží na splátky. Naučí se, jak reklamovat zboží a služby, na které instituce a společnosti se mohou obrátit o radu nebo pomoc.

Cílem této výuky je připravit žáky na zvládnutí praktických úkonů při bezhotovostním styku, provádět jednoduché operace platebního styku a domácího účetnictví. Tyto znalosti a dovednosti by jim měly v budoucnu pomoci při vedení bezproblémových domácností, kdy je třeba zachovávat rovnováhu mezi příjmy a výdaji.

Také banky² jsou přesvědčeny o tom, že ekonomická a finanční gramotnost žáků je důležitá. Jestliže se naučí již v raném věku hospodařit s penězi, v dospělosti se budou umět s bankami lépe domluvit. Např. GE MONEY BANK využívá zkušeností z USA. Ve spolupráci s občanským sdružením AISIS připravila školení pedagogů na toto téma a ve školním roce 2007/2008 bude ekonomická i finanční výchova probíhat v šestých až

¹ Srov. sdružení SPES. [2007-02-10]. Dostupné z : [http://www.pomocsdluhy.cz/?go=co_znamena_rpsn-8k-.](http://www.pomocsdluhy.cz/?go=co_znamena_rpsn-8k-)

² Srov. Skalková O., Benešová P., *Nový školní předmět Praha*, In Hospodářské noviny, Praha, 13.12.2006, 5 s. ISSN 1213-7693.

devátých třídách asi na osmdesáti školách. Cílem této výchovy je naučit žáky nejen pojmy z ekonomické terminologie, ale i správné používání peněz v praxi.

Do vzdělávání mládeže se zapojily i další finanční instituce. Například **CITIBANK** připravuje již několik let semináře s touto tematikou na vybraných středních školách a v dětských domovech.

Činnost občanského sdružení SPES

V září 2005 bylo zaregistrováno na Ministerstvu vnitra občanské **sdružení SPES**¹, které pomáhá lidem v obtížné majetkové situaci, do které se dostali v důsledku svého zadlužení. Zabývá se také vzděláváním a svými projekty chce přispívat k větší ekonomické gramotnosti na středních školách a mezi ohroženými skupinami obyvatelstva. Sdružení SPES nepomáhá lidem finančně, ale poskytuje jim odborné rady, jak se z dluhů dostat. Kromě terénních pracovníků spolupracuje s týmem právníků, ekonomů a psychologů, což umožňuje komplexní pohled na problémy klienta.

Poselstvím Sdružení SPES je: „ *půjčujte si, ale s rozmyslem a odpovědně!*“ Svým klientům spíše radí, jak půjčenou částku vrátit. Významnou činností této organizace je rovněž **prevence a vzdělávání**. V rámci preventivních programů pro dospělé, zvláště pro osoby ohrožené majetkovou nouzí, radí, jak lépe řídit své osobní finance, aby se vyhnuli potížím spojeným s rostoucím dluhem. Připravuje i **projekty finančního vzdělávání pro studenty posledních ročníků středních škol**, kteří v dohledné době dosáhnou plnoletosti a stanou se tak právně způsobilými pro případné uzavření smlouvy o úvěru či půjčce.

Sdružení SPES připravuje na rok 2007 seminář v Poslanecké sněmovně **o odpovědném zadlužování**. Plánuje rovněž otevření prvního **poradenského centra**.

Z ukončených projektů tohoto sdružení chci připomenout seminář o řízení osobních financí, který se uskutečnil v říjnu 2005 v Senátu, a projekt finančního vzdělávání pro středoškoláky, který sdružení představilo v únoru 2006 v Poslanecké sněmovně. Této akce se zúčastnili zástupci bankovního i nebankovního sektoru, neziskových organizací, odborníci z příslušných ministerstev, zástupci profesních asociací a pedagogové různých stupňů škol.

¹ Naděje – z latinského slova SPES

Ve spolupráci s britskou organizací **Consumer Credit Counselling Service** zorganizovalo sdružení SPES seminář o zadlužování lidí v České republice, který se uskutečnil pod záštitou předsedy Rozpočtového výboru PSP ČR v květnu 2006.¹ Sdružení SPES informuje o zákonech, které regulují poskytování půjček v ČR:

- **Zákon o ochraně spotřebitele** č.634/1992 Sb.
- **Zákon o spotřebitelském úvěru** č. 64/ 1986 Sb.
- **Zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)**, který začne platit 1.července 2007.

Svým klientům, kteří mnohdy nevědí, kolik mají dluhů, SPES zprostředkovává kontakt s věřitelem. Snaží se dohodnout snížení splátek, jejich odklad apod. Pomáhá jim navýšit příjmy, tzn. vyřídít různé sociální dávky. Pracovníci organizace SPES radí svým klientům, jak mají šetřit, kde si mohou přivydělat další peníze. Žadatelé o úvěr mohou s nimi konzultovat i jednotlivé termíny smlouvy, kterým nerozumí, aby se tak vyhnuli pozdějším problémům.²

Činnost Občanských poraden

Kromě občanského sdružení SPES se mohou občané obracet o radu k občanským poradnám, které jsou sdruženy v Asociaci občanských poraden. V současné době jich existuje v České republice třicet sedm. Pracují rovněž bezplatně, poskytují rady a informace všem, kdo se na ně obrátí. Usilují o to, aby občané byli obeznámeni se svými právy a povinnostmi, pomáhají jim hájit jejich oprávněné zájmy.

Činnost Sdružení pro ochranu spotřebitele

Sdružení pro ochranu spotřebitele (**SOS**) poskytuje právní poradnu klientům při sjednávání spotřebitelského úvěru a informuje ho o podmínkách, kdy se může změnit roční procentní sazba nákladů.³

¹ Srov. sdružení SPES. [cit. 2007-02-25] Dostupné z : <www.pomocsdluhy.cz/?go=co_znamena_rpsn-8k->

² Srov. *Co vlastně ti lidé prožívají?*. Český rozhlas 1 [cit. 2007-02-23] Dostupné z : www.rozhlas.cz/radiozurnal/porady/_zprava/2961151-57k-

³ Srov. Sdružení pro ochranu spotřebitelů (SOS). *Právní ochrana*. [cit. 2007-02-25] <www.businessinfo.cz/cz/clanky/pravni-ochrana/1001142/?page=2>

2.3 Sociální pedagogika a zadlužení

Sociální pedagogika v České republice až do roku 1989 nepatřila k samostatně se rozvíjejícím disciplinám, nestudovala se na žádném typu škol. Situace po revoluci v roce 1989 přinesla i zásadní změny do procesu výchovy a vzdělávání. Sociální pedagogika se stala samostatnou pedagogickou disciplinou a začala se studovat na některých vysokých školách, např. na Pedagogické fakultě Masarykovy university v Brně, kde došlo již počátkem devadesátých let k oddělení sociální pedagogiky od katedry pedagogiky a na Institutu mezioborových studií v Brně, který je propojen s Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně.

Sociální pedagogika jako věda o společenských podmínkách, poměrech a společenské aktivitě souvisí s náročnějšími sociálními podmínkami výchovy i požadavky na osobnost člověka. Mezi tyto požadavky patří také finanční gramotnost. V této oblasti může sociální pedagogika výrazně pomoci rodině a škole řešit krizové situace a zapojit se do vzdělávání obyvatel. Ekonomické vzdělávání žáků na základních i středních školách má vytvořit dobré předpoklady pro bezproblémové vedení jejich domácností v dospělosti.

Jsem přesvědčen, že v souvislosti se zadlužováním českých domácností, stojí před sociální pedagogikou významný úkol - podílet se na prevenci a řešení problému zadlužování. Musí se zapojit do ekonomického a finančního vzdělávání mládeže i dospělých. Pomáhat vychovávat odborně vzdělané pracovníky, kteří by svými zkušenostmi a schopnostmi pomáhali potřebným řešit tyto problémy ve specializovaných centrech. Měla by využívat zkušeností z vyspělých evropských zemí, které mají s problematikou zadlužování domácností dlouhodobé zkušenosti.

Finanční gramotnost

Jedním z důležitých faktorů, s nimiž musí sociální pedagogika pracovat, je finanční gramotnost obyvatelstva. Můžeme ji definovat jako ideálního stav dovedností a schopností různých skupin obyvatelstva spravovat osobní/rodinné finance a schopnost orientovat se v oblasti úspor, investic, pojištění, výdajů a dluhů.

Dalším krokem je praktické vytvoření standardů finanční gramotnosti, tedy stanovení úrovně finanční gramotnosti pro různé stupně vzdělávacích institucí (a to zejména s důrazem na stupně základní a střední), resp. pro různé cílové skupiny vzdělávacího procesu. Finanční vzdělávání jako proces zvyšování úrovně **finanční** gramotnosti stojí na dvou základních pilířích – na vzdělávání školním a celoživotním.

Garantem úrovně školního vzdělávání by měl být stát, zejména prostřednictvím ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Celoživotní vzdělávání je zaměřeno na dospělou populaci, tedy klienty (současné i potenciální) finančních služeb a jeví se jako nezbytné, aby bylo zajišťováno především finančními institucemi a jejich asociacemi s tím, že spotřebitelské organizace se na něm mohou spolupodílet. Podmínkou však je, aby vzdělávací programy či aktivity zvyšovaly finanční gramotnost jako základní orientaci a přehled a netýkaly se pouze nabídek či propagace konkrétních finančních služeb. Oba pilíře finančního vzdělávání jsou postaveny na dialogu veřejného sektoru, spotřebitelů a finančního trhu.¹

Mezi dobrovolná zájmová sdružení zabývající se finanční gramotností patří Kluby sysla Arnošta. Společně se zde scházejí dospělí i děti, hrají hry, zvou si hosty, vyhledávají a posuzují podnikatelské i investiční příležitosti a trénují své praktické dovednosti při rozhodování o svých **penězonosičích** (představují majetek, který nám peníze přináší bez toho, že bychom museli pracovat) a **penězožroutech** (představují majetek, který si koupíme, spotřebováváme a vzniknou nám z něj celkově pouze výdaje. Může sice přinést i nějaké příjmy, ale ty celkové výdaje nepřevyší).

Účelem klubů je poskytnout dětem v příjemném prostředí mimo školní výuku řadu dovedností a znalostí spojených s prakticky použitelnou ekonomickou gramotností. Konkrétně má metodika Klubu sysla Arnošta pomoci rozvíjet u dětí dovednosti:

1. stanovovat si reálné cíle a způsoby jejich dosažení,
2. vést ostatní a spolupracovat v týmu,
3. tvořivě a kriticky systémově myslet.

¹ Srov. Müllerová, L. a kol. *Vybrané kapitoly ze sociální pedagogiky*. skriptu UJEP Ústí n.Labem 2002, 10, 30 s. ISBN 80-7044-458-4.

Kluby by měly fungovat s úzkou vazbou na své okolí - základní školy, domy dětí a mládeže i podnikatelské subjekty. Obzvláště bez podnikatelů, kteří mohou sloužit jako pozitivní vzor a dodávat řadu zajímavých podnětů, kluby nemohou efektivně fungovat.

V současnosti jsou založeny a fungují *první dva kluby Sysla Arnošta* - ve Fryštáku u Zlína a při DDM Mladá Boleslav. Jejich počet ovšem rychle narůstá, například během tiskové konference dne 27.9.2006 se objevili další zájemci z Chomutova a Bruntálu. Přípravují se i další kluby - například při základních školách. Pro rok 2007 se plánuje vznik sítě minimálně 30 klubů v celé ČR.¹

¹ Srov. Arnošt – nadační fond na podporu finančního vzdělávání. *Finanční gramotnost*. [cit. 2007-04-5]. Dostupné z: <www.sysel-arnost.cz>

3. Dotazníkové šetření

Cíl

Chci zjistit, zda specifická skupina lidí, celníci a občanští zaměstnanci na Celním úřadě Vyškov, nemá problémy s pořízením a splácením úvěrů.

Hypotéza

Domnívám se, že by tato skupina lidí neměla mít problém s pořízením a splácením úvěrů. K tomuto názoru mě vedou statistické údaje o průměrné výši platu v celní správě České republiky.

Metoda

Při průzkumu na Celním úřadě Vyškov byl použit dotazník. V dotazníkovém šetření bylo použito 18 otázek. Odpovědi byly zaznamenány prostřednictvím křížku do příslušného políčka dané otázky. Jedenáct z nich byly otázky uzavřené, dvě otevřené a pět škálových.

Průběh šetření a zjištěné výsledky

Ve dnech 2.3. – 6.3.2007 bylo se souhlasem vedení Celního úřadu Vyškov provedeno samostatné dotazníkové šetření. Zaměstnanci byli seznámeni osobním rozhovorem se způsobem vyplňování dotazníku a ve stručnosti s cílem a účelem samotného šetření. Dotazník byl předán k vyplnění 65 zaměstnancům Celního úřadu Vyškov z celkového počtu 73. Osm z nich se nemohlo zúčastnit z důvodu nepřítomnosti na pracovišti. Celkem na dotazníkové šetření odpovědělo 37 zaměstnanců.

Jeden dotazník s odpověďmi jsem musel vyloučit, protože je nereálné, že by si mohl některý kolega půjčit 17 000 000 mil. korun na stavbu nočního klubu. To je velmi nepravděpodobné a rovněž by se to neslučovalo s povinností celníka chovat se i mimo službu tak, aby svým jednáním neohrozil dobrou pověst bezpečnostního sboru.

Zkoumaný vzorek představuje 51 % z celkového počtu zaměstnanců Celního úřadu Vyškov. Z hlediska reprezentativity by bylo třeba provést šetření u 80 % pracovníků. Tohoto procentuálního zastoupení se mi bohužel nepodařilo dosáhnout, přesto chci výsledky dotazníkového šetření představit.

Výsledky šetření jsem zpracoval do přehledných tabulek s vysvětlujícím komentářem.

Tabulka č.1: **Věk**

Věkové zastoupení	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
20 – 30 roků	6	17 %
31 – 40	20	56 %
41 – 50	7	19 %
Více	3	8 %

Z výsledku je patrné, že nejvíce odpovídajících se nachází ve věkovém rozmezí 31 - 40 let , nejméně je pak nad 50 let věku (8%).

Tabulka č.2: **Pohlaví**

Pohlaví	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Ženy	13	36 %
Muži	23	64 %

Ve sledované skupině jsou více zastoupeni muži (64 %) než ženy (36 %).

Tabulka č.3: **Civilní nebo služební poměr**

Pracovní zařazení	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Služební poměr	23	64 %
Pracovní poměr	13	36 %

Tato tabulka vyjadřuje podíl pracovníků Celního úřadu Vyškov pracujících v pracovním poměru (civilní zaměstnání) (36 %) a podíl pracovníků ve služebním poměru (64 %).

Tabulka č.4: **Rodinný stav**

Rodinný stav	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Ženatý / vdaná	27	75 %
Svobodný(á)	7	19 %
Rozvedený(á)	2	6 %

Z uvedené tabulky je zřejmé, že největší podíl ze zkoumaného vzorku je v rodinném stavu – ženatý / vdaná (75 %).

Tabulka č.5: **Děti**

Děti	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Ano	24	67 %
Ne	12	33 %

67 % dotázaných uvedlo, že má děti, 33 % je bezdětných.

Tabulka č.6: **Rodinná majetková situace**

Finanční situace	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Výborná	2	6 %
Dobrá	17	47 %
Uspokojivá	16	44 %
Neuspokojivá	1	3 %

Jak z tabulky č. 6 vyplývá, nejvíce odpovědí (47 %) je u situace Dobrá a Uspokojivá (44 %). Pouze malý počet kolegů hodnotí svou rodinnou majetkovou situaci jako výbornou (6 %) a jako neuspokojivou pouze 3 % dotázaných.

Tabulka č.7: **Půjčení finančních prostředků**

Půjčka	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Ano	32	89 %
Ne	4	11 %

Velká většina dotazovaných (89 %) si někdy finanční hotovost půjčila, 11% dotázaných si nikdy peníze nepůjčilo.

U následujících otázek (otázka č. 8 až 18) odpovídalo již jen 32 dotázaných, kteří uvedli, že si v otázce č. 7 půjčili finanční prostředky.

Tabulka č.8: **Půjčky od subjektů**

U jakých subjektů	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Banky	23	72 %
Splátkové společnosti	16	50 %
Hypoteční banky a stavební spořitelny	10	31 %
Úvěrové společnosti nebankovního typu	4	13 %
Leasingové společnosti	4	13 %
Fyzické osoby	8	25 %
Jinak	6	19 %

Nejvíce si dotazovaní půjčovali od bank (72 %), splátkových společností (50 %), hypotečních bank a staveních spořitelen (31 %). V tabulce č. 8 mohlo být uvedeno více možností.

Tabulka č.9: **Získání úvěru**

Získat úvěr	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Lehké	28	88 %
Těžké	4	12 %

Velká většina ze zkoumaného vzorku uvádí, že získat úvěr bylo lehké (88 %), pouze (12 %) uvádí v odpovědi, že to bylo těžké.

Tabulka č.10: **Forma úvěru**

Forma půjčky	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Spotřební úvěr	13	40 %
Hypotéka nebo stavební spoření	15	47 %
Koupě zboží na leasing	3	9 %
Koupě zboží na splátky	22	68 %
Jinak	6	19 %

Nejvíce respondentů uvádí jako formu půjčky nákup zboží na splátky (68 %), následuje hypotéka nebo stavební spoření (47 %) a spotřební úvěr (40 %). 19 % dotázaných uvádí jinou možnost půjčky. Koupí zboží na leasing uskutečnilo 9 % dotázaných. I u této otázky bylo možno uvést více možností.

Tabulka č.11: **Na co byla půjčka realizována**

Na co	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Pořízení auta	8	25
Vybavení domácnosti	20	63
Stavební úpravy	7	22
Kolo	2	6
Koupě nemovitosti	8	25

Tabulka č. 11 uvádí, na co si zkoumaný vzorek nejčastěji půjčil. Největší počet dotázaných (63 %) ji použilo na vybavení domácnosti, 25 % na pořízení auta a koupí nemovitostí (25 %). Na stavební úpravy si půjčilo 22 % a na pořízení jízdního kola 6 % respondentů. U této otázky bylo možné uvést více možností.

Tabulka č.12: **Půjčená částka (v Kč)**

Kolik	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
50 000,-	15	47 %
100 000,-	7	22 %
500 000,-	6	19 %
Více	4	12 %

Nejčastěji (47 %) si kolegové půjčili částku 50.000,-. Sumu 500.000,- uvádí 19 % dotázaných a více než půl milionu uvedlo 12 % respondentů.

Tabulka č.13: **Více úvěrů najednou**

Souběžně úvěry	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Ano	15	47 %
Ne	17	53 %

Na otázku, zda si berou úvěr souběžně i s jinými úvěry odpovídá tabulka č. 13. Je z ní patrné, že 47 % dotázaných si pořizuje i více úvěrů najednou, 53 % se snaží splácet pouze jen jeden úvěr.

Tabulka č.14: **Jakou část měsíčního příjmu (v %) jsou domácnosti ochotny dávat na splátky**

Kolik % z výplaty	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
10 %	10	31 %
20 %	10	31 %
30 %	9	28 %
40 %	3	9 %
50 %	-	-
60 %	-	-
více	-	-

Většina dotázaných uvádí, že by spláceli měsíční splátky v rozmezí 10-30 %, pouze menší část připouští i možnost vyšších splátek.

Tabulka č.15: **Exekutor**

Návštěva exekutora	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Ano	0	0 %
Ne	32	100 %

Respondenti uvádějí, že je dosud nekontaktoval a ani nenavštívil exekutor v souvislosti s nesplácením úvěru.

Tabulka č.16: **Obavy při nesplácení**

Čeho se obáváte	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Návštěva exekutora	11	34 %
Ztráta obydlí	18	56 %
Negativní reakce okolí	3	9 %

Nejvíce dotazovaných má obavy při nesplácení úvěru z toho, že by mohli přijít o svoje obydlí (56 %). Dalších 34 % cítí bázeň, pokud by je měl navštívit exekutor a 9 % kolegů se obává negativní reakce okolí, pokud by byli označeni za dlužníky.

Tabulka č.17: **Pojištění úvěrů**

Pojištění	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
Ano	27	84 %
Ne	5	16 %

Tato tabulka uvádí, že možnost pojistit úvěr (proti nemožnosti splácet z důvodu nezaměstnanosti, smrti, invalidity) by si zvolilo 84 % dotázaných, 16 % tuto eventualitu nepovažuje za dobrou věc.

Tabulka č.18: **Jak velký úvěr pojistit**

Jakou částku pojistit	Počet odpovědí	Procentní vyjádření
40 000	1	3 %
50 000	2	6 %
100 000	1	3 %
250 000	1	3 %
300 000	1	3 %
400 000	1	3 %
500 000	12	38%
1 000 000	2	6 %
Každý	2	6 %
Žádný	1	3 %
Neví	8	25 %

Nejvíce respondentů (38 %) uvedlo, že by si nechalo pojistit úvěr vyšší než 500.000,- korun, 25 % neví.

Potvrzení stanovených hypotéz

Hlavní hypotéza dotazníkového šetření byla zaměřena na to, jestli pracovníci na Celním úřadě Vyškov nemají problémy se získáváním úvěrů. Můj předpoklad byl správný, neboť 88 % dotazovaných, tedy většina, odpovědělo, že získat úvěr v jejich případech bylo lehké.

Další hypotéza se orientovala na to, zda zaměstnanci CÚ Vyškov mají problémy se splácením úvěrů. Moje domněnka se plně potvrdila. Nikdo neměl problémy se splácením úvěru takového charakteru, aby ho musel kontaktovat a navštívit exekutor.

Také mě zajímal názor, jak hodnotí kolegové svou finanční situaci (otázka č. 6). Hypotéza předpokládala, že nikdo nebude svoji finanční situaci považovat za neuspokojivou. Šest procent respondentů ji označilo za výbornou, čtyřicet sedm procent za dobrou, čtyřicet čtyři procent za uspokojivou a pouze tři procenta za neuspokojivou. Pohled na finanční situaci domácnosti je subjektivní. Někdo ji může hodnotit jako výbornou, jiný za stejných podmínek ji považuje za neuspokojivou.

Dále jsem se zajímal, jak dotazovaná skupina přistupuje k půjčkám, zda mají obavy z nesplácení dluhů (otázka č.16) a jestli jsou ochotni předejít riziku nesplácení dluhu uzavřením pojištění (otázka č.17). Z údajů získaných z dotazníkového šetření vyplynulo, že 56 % respondentů má obavy z toho, že by mohli přijít o svoje obydlí. Dalších 34 % cítí strach z návštěvy exekutora a 9 % se obává negativní reakce okolí, pokud by byli označeni za dlužníky. Na otázku, zda považují pojistit si úvěr za užitečné, odpovědělo 84 % dotázaných kladně. S touto otázkou souvisí také otázka č.18, jak velký úvěr si nechat pojistit. Nejvíce respondentů (38 %) odpovědělo, že by si nechali pojistit úvěr vyšší než 500.000,- Kč.

Moje hlavní hypotézy se potvrdily. Lidé pracující na Celním úřadě Vyškov, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření, nemají problémy s pořízením a splácením úvěrů.

ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřil na nový fenomén, který se objevil v naší společnosti koncem devadesátých let – na problém zadlužování českých domácností. Při studiu literatury jsem zjistil, že u nás dosud nebyla publikovaná žádná monografie k tomuto problému. V Moravské zemské knihovně jsem si nechal vypracovat rešerše, dále jsem pracoval s publikacemi z knihovny Pedagogické fakulty a Fakulty sociálních studií Masarykovy univerzity. Nejvíce informací o zadluženosti domácností jsem zjistil z novinových článků, z internetu, ze zpráv ČNB, ministerstva financí, ze Statistického úřadu

Na základě studia těchto materiálů jsem zjistil, že chování českých domácností se změnilo po roce 1989 v souvislosti s přechodem našeho hospodářství k tržní ekonomice. Analýza úspor a dluhů ukázala, že od konce 90.let docházelo k významným změnám ve využívání alternativních forem úspor a k velmi rychlému zadlužování. Bylo to vyvoláno mimo jiné vstupem silných ročníků do věku zakládání rodin, růstem reálných příjmů domácností, stabilizací ekonomiky, poklesem úrokových sazeb, zjednodušením vyřizování úvěrů a také ostrou konkurencí na trhu finančních služeb.

České domácnosti jsou druhým nejvýznamnějším dlužníkem u bankovních ústavů po průmyslové sféře. Tyto dluhy jsou převážně dlouhodobého charakteru a vypůjčené peníze jsou použity na bydlení. Hypoteční úvěry a úvěry ze stavebního spoření ve výši 232,6 mld. korun tvořily v polovině roku 2005 z celkového objemu zadluženosti v sektoru domácnosti-obyvateľstvo 72,4%. Počátkem roku 2007 již dlužily české domácnosti 550 mld. korun.

Kromě zadlužování u bankovního sektoru začaly od konce 90.let hrát stále významnější roli další formy finančních služeb – leasing a spotřebitelské úvěry u nebankovních institucí.

Na českém úvěrovém trhu působí řada subjektů, které zneužívají tíživé sociální situace obyvatel a nabízejí vysoké hotovostní půjčky. Při přepočtu týdenních nebo měsíčních splátek úvěrů dosahuje roční procentní sazba nákladů 100 a více procent. Tuto skutečnost si však mnoho těch, kteří si půjčují, neuvědomují.

Nejohroženější skupinou mezi zadluženými domácnostmi zůstávají ty, jejichž členové mají nízké příjmy a základní vzdělání, nezaměstnaní a rodiny s více dětmi. Splátky úvěrů jim nejvíce ubírají z jejich příjmů. Pokud se dostanou do platební

neschopnosti, je narušeno „normální“ fungování rodiny, které vede často k jejímu rozpadu.

Konečným řešením pro mnohé dlužníky zůstává exekuce. Od července roku 2007 vstoupí v platnost zákon o úpadku – insolvenční zákon. Ten umožní dlužníkům řešit své dluhy jednorázovým zpeněžením jejich majetku nebo formou splátkového kalendáře. Insolvenční zákon možná řeší následky, nikoliv však příčiny.

Před nevýhodnými půjčkami chrání banky instituce, které sledují úvěrovou historii potencionálních dlužníků, například Úvěrový registr CCB, Centrální registr úvěrů ČNB, Sdružení na ochranu leasingu a úvěrů spotřebitelů (SOLUS). Kdo však chrání spotřebitele, kteří fungují jako pracovní síla na trhu práce, podnikají prostřednictvím rodinných firem a svými úsporami podmiňují zdravý a vysoký ekonomický růst? Jejich stoupající zadlužování se stává hrozbou pro ekonomiku i stabilitu ve společnosti.

Aby se tomuto nezdravému vývoji zabránilo, je třeba občany vzdělávat ve finanční a ekonomické gramotnosti. První kroky v tomto směru uskutečnilo Ministerstvo financí, průmyslu a obchodu a MŠMT. Dohlíží na vypracování systému vzdělávání na základních a středních školách. Cílem tohoto projektu je naučit mládež dobře hospodařit s penězi - zvládnout praktické úkony při bezhotovostním styku, provádět jednoduché operace platebního styku a domácího účetnictví.

Do ekonomického vzdělávání se již zapojily i některé banky, např. GE MONEY BANK a CITIBANK, které si od toho slibují lepší spolupráci s budoucími potencionálními klienty. Významnou roli v tomto procesu představuje občanské sdružení SPES, které již zorganizovalo vzdělávací semináře pro zástupce bankovního i nebankovního sektoru, pro odborníky z příslušných ministerstev, z neziskových organizací a pro pedagogy různých stupňů škol. Využívá zkušeností britské organizace Consumer Credit Counselling Service. Bezplatně pomáhá lidem, kteří se dostali do platební neschopnosti. Spolupracuje s právníky, ekonomy a psychology, připravuje otevření prvního poradenského centra.

Významný úkol při řešení prevence a vzdělávání má i sociální pedagogika. Jejím úkolem je hledat a nabízet formy činností, které ovlivňují výchovu a vývoj člověka. Sociální pedagogové mohou pomáhat škole a rodině při finančním a ekonomickém vzdělávání. První vlašťovkou jsou zájmová sdružení **Kluby sysla Arnošta**, kde se scházejí děti i dospělí a formou různých her trénují praktické dovednosti o rozhodování s penězi.

Nejlepším řešením, jak se vyhnout zadlužení, je nebrat si úvěry a pokud se už člověk k tomuto kroku rozhodne, musí mít na paměti tato základní pravidla:

- důkladně se seznámit s podmínkami pro uzavření úvěru
- srovnat si nabídky různých finančních subjektů
- nebrat si úvěr na spotřební věci, jejichž životnost nepřekračuje délku splátek
- zvážit možnosti pojištění úvěrů
- volit výši úvěru tak, aby odpovídala jeho finančním možnostem při splácení

Pokud dodržíme tato doporučení a přesto se obáváme zadlužení (např. z důvodu ztráty zaměstnání, nemoci, partnera atd) a „dluhové pastí“, měli bychom zvážit možnost pojištění úvěru.

RESUMÉ

Bakalářská práce na téma „Zadlužení domácností: nová příčina sociálního stresu“ se zabývá fenoménem dnešní doby: zadlužením. Snaží se definovat zadluženost a kategorizovat základní rozdělení půjček v ČR. Popisuje nabídky finančních subjektů a informuje o registrech dlužníků.

Práce se pokouší určit faktory ovlivňující zadluženost domácností:

- snížení úrokových cen
- dokončení privatizace českého bankovníctví
- otevřené horizonty spotřeby
- změněný náhled na zadluženost
- růst životní úrovně – snadná dostupnost půjček
- agresivní reklama finančních institucí
- snaha po vlastním bydlení.

Dále práce nabízí pohled na zadlužení domácností z právního hlediska a popisuje exekuci a její úskalí. Snaží se charakterizovat insolvenční zákon – zákon o úpadku a způsobech jeho řešení, který by měl pomoci zbavit se dluhu bez zásahu exekutora.

Bakalářská práce uvádí instituty (pojištění úvěrů, konsolidace úvěrů) a instituce zabývající se zadlužením domácností a charakterizuje jejich činnost. Poukazuje také na úlohu sociální pedagogiky při řešení zadlužení domácností a zvyšování finanční výchovy obyvatel ČR.

V poslední kapitole bakalářské práce jsem provedl dotazníkové šetření na Celním úřadě Vyškov. Chtěl jsem zjistit, zda taková specifická skupina lidí nemá problémy při pořízení a splácení úvěrů. Moje hypotézy se potvrdily, pracovníci nemají problémy se získáváním a splácením půjček.

ANOTACE

Jiří Kala: *Zadlužení domácností: nová příčina sociálního stresu*, bakalářská práce. Brno, IMS 2007, S. 49

Bakalářská práce na téma „Zadlužení domácností: nová příčina sociálního stresu“ se zabývá stavem zadlužení obyvatelstva ČR v období přechodu české ekonomiky k tržnímu hospodářství. Analyzuje úvěrovou politiku bankovních a nebankovních subjektů. Zabývá se možnostmi řešení problému zadlužování a poukazuje na nutnost finančního a ekonomického vzdělávání mládeže i dospělých. Významnou úlohu zde přisuzuje sociální pedagogice, která se musí podílet na prevenci a řešení případných následků pádu do „dluhové pastí“.

Klíčová slova

zadlužení domácností, sociální stres, úvěrová politika subjektů, finanční gramotnost

Annotation

Jiří Kala: *A Indebteness of houses: the new reson of the social stress*, bachelory work. Brno, IMS 2007, P.49

The bachelory work about „A Indebtedness of houses : The new reason of the social stress“ concerns oneself with debts of the population of The Czech Republic in the era of the changing the czech economy to the market economy. It analyses the credit policy of bank and non-bank entities. It is about possible resolutions of the problem of debts and it adverts to the necessity of the financial and economic education of young people and adults. The big role is ascribed to the social pedagogy, which should partake in the prevention and the resolution of possible results of falling into „the debt trap“.

Keywords

Indebtedness of houses, social stress, credit policy, economic education

Literatura a prameny:

- 1) Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, *Sbírka zákonů ČR*, č. 65/1961, s. 0465.
- 2) Zákon č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), *Sbírka zákonů ČR*, č. 62/2006, ISSN 1211-1244.
- 3) BIBLE. Ekumenický překlad. Praha: ČESKÁ BIBLICKÁ SPOLEČNOST, 1993, 28-29, 83, 601 s. ISBN 80-900881-8-X.
- 4) DUBSKÁ, D. *Změny v sektoru domácností ČR v období 1995 až 2005 – úspory a zadluženost*. ČSÚ. Praha, 2005, 5 s. ISBN-80-250-1134-8.
- 5) KUPIELOVÁ, I. *Slovník základních pojmů z bankovníctví*. 89 s. ISBN 80-7168-495-3.
- 6) Müllerová, L. a kol. *Vybrané kapitoly ze sociální pedagogiky*. skripta UJEP Ústí n.Labem 2002, 10, 30 s. ISBN 80-7044-458-4.
- 7) Rozehnal, T. *Identifikace vzdělávacích potřeb v systému vzdělávání pracovníků celní správy* – Diplomová práce, Univerzita obrany, Brno 2006, 77 s.
- 8) SEKOT, A. *Sociologie v kostce*. Brno: Sociologické nakladatelství, 1999, 199 s. ISBN 80-85850-75-3.
- 9) ČECHLOVSKÝ, V. *V kostce vše o tom, co banky nabízej*. Právo (2007-01-13), Rubrika: rodinné finance. 18 s. ISSN-1211-2119.
- 10) SVOBODA, J. *České domácnosti dluží už 480 miliard*. Právo. (2006-09-01), rubrika: Trhy a ekonomika, příloha č.1. 17 s. ISSN-1211-2119.
- 11) <http://www.penize.cz/zpravy/4459/osobni-bankrot-nova-nadeje-pro-dluzniky/>
- 12) <http://www.cmkos.cz/dokumenty/040405analyzazadluzeni.doc>
- 13) <http://www.aktualne.centrum.cz/ekonomika/cesko-a-ekonomika/clanek.phtml?id=373500>
- 14) <http://www.businessinfo.cz/cz/clanky/pravni-ochrana/1001142/?page=2>
- 15) http://www.finance.cz/home/financovani_bydleni/hypotecni_uvery/hypoteky_1/
- 16) <http://www.mesec.cz/texty/stavebni-sporeni/>
- 17) http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/hs.xsl/fintrh_publicace.html?year=PRESENT
- 18) http://www.pomocsdluhy.cz/?go=co_znamena_rpsn-8k-
- 19) http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/porady/_zprava/2961151-57k-.cz
- 20) <http://www.sysel-arnost.cz>

Seznam použitých zkratek

CCB	Czech Credit Burelu, a.s.
CCS	Česká společnost pro platební karty
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
p.a.	z latinského per annum, roční, za rok
RPSN	roční průměrná sazba nákladů

Příloha

Dotazník – zadlužení domácností: nová příčina sociálního stresu

Vážení zaměstnanci,

jmenuji se Jiří Kala a studuji obor Sociální pedagogika. Nyní zpracovávám bakalářskou práci na téma **Zadlužení domácností: nová příčina sociálního stresu**, jejíž součástí je tento dotazník.

Pomocí tohoto dotazníku chci provést šetření na Celním úřadě Vyškov a pobočce Blansko, jehož účelem je zjistit, zda i taková specifická skupina lidí jako jsou státní zaměstnanci – celníci a civilní zaměstnanci, mohou mít problémy při splácení úvěru.

Chtěl bych Vás, vážení kolegové, požádat o vyplnění přiloženého dotazníku. Dotazník je anonymní a údaje, eventuálně názory v něm uvedené poslouží pouze ke studijním účelům. Vybrané odpovědi prosím zakřížkujte. Děkuji za Vaši ochotu a čas strávený vyplněním dotazníku.

1) Váš věk

- do 20 roků
- od 21 do 30
- od 31 do 40
- od 40 do 50
- od 50 roků výše

2) Pohlaví

- muž
- žena

3) Pracujete

- ve služebním poměru
- v pracovním poměru

4) Rodinný stav

- ženatý (vdaná)
- svobodný(á)
- rozvedený(á)

5) Máte děti?

- ano
- ne

6) Za jakou považujete Vaši rodinou majetkovou situaci?

- výbornou
- dobrou
- uspokojivou
- neuspokojivou

7) Půjčil(a) jste si někdy finanční prostředky?

- ano
- ne

Bod 8. a další budou vyplněny pouze u kladné odpovědi č. 7

- 8) U jakých subjektů jste si půjčil(a)? (můžete uvést i více možností)
- Banky
 - Leasingové společnosti
 - Hypoteční a stavební společnosti
 - Nákup zboží na splátky (např. CETELEM, MULTISERVIS, apod.)
 - Úvěrové společnosti nebankovního typu (např. PROVIDENT FINANCIAL – půjčka po telefonu)
 - Fyzické osoby
 - Jinak
- 9) Myslíte si, že ve Vašem případě bylo získat úvěr?
- lehké
 - těžké
- 10) V jaké formě jste si půjčku vzal(a)? (můžete uvést i více možností)
- Spotřební úvěr
 - Hypotéka nebo stavební spoření
 - Koupě zboží na leasing
 - Koupě zboží na splátky
 - Jinak
- 11) Na co jste si půjčil(a)? (např. na vybavení domácností, na nákup auta)
Odpovězte:
- 12) Jaké částky jste si vypůjčil(a)?
- do 50.000,- Kč
 - do 100.000,- Kč
 - do 500.000,- Kč
 - více
- 13) Berete si úvěr souběžně i s jinými úvěry?
- ano
 - ne
- 14) Jakou část měsíčního příjmu domácnosti v % by jste byl(a) ochoten(na) dávat na splátky?
- 10 %
 - 20 %
 - 30 %
 - 40 %
 - 50 %
 - 60 %
 - více
- 15) Už Vás v souvislosti s nesplácením půjček kontaktoval nebo navštívil exekutor?
- ano
 - ne
- 16) Z čeho máte obavy při nesplácení úvěrů?
- z návštěvy exekutora
 - ze ztráty obydlí
 - z negativní reakce okolí
- 17) Považujete možnost pojistit si úvěr proti (nemožnosti splácet z důvodu: nezaměstnanosti, smrti, invalidity) za dobrou věc?
- ano
 - ne
- 18) Jak velký úvěr by jste si nechal(a) pojistit?
Odpovězte: